

KONSISTORIALRAAD JOHAN HENDRICH COLDING

Lidt om kommunal Administration

Af Erik Hansen †

Blandt de mange betydelige Præster, der i Tiden, før Sogneforstanderskaberne blev indført, havde den væsentligste Del af Administrationen i deres Sogne af Fattig- og Skolevæsen, maa nævnes Sognepræst i Gislev og Ellested fra 1799 til 1844, Johan Hendrich Colding. Der skal i det følgende peges paa nogle interessante Bemærkninger af Pastor Colding om Skolens og Fattigvæsenets Ordning, og vi faar gennem disse smaa Udpluk et Indtryk af, hvor skarp en Iagttagelse Colding var. Han var en Mand, der sagde sin Mening lige ud, enten det var til hans Sognebørn, eller det var til hans Foresatte.

Da Fattigkommissionen første Gang var forsamlet den 27. December 1803 i Gislev Præstegaard, blev bl. a. bestemt, at i Henseende til at indfordre Almissen og Ydernes Bidrag samt uddele samme til de Fattige, overlod Kommissionen til Præsten at træffe og vælge den bedste og for ham bekvemteste Maade. Den væsentligste Del af Arbejdet var saaledes lagt over paa Præsten. Om de flestes Vandel skriver Colding kun godt, men en enkelt kan dog nok faa paataalt sine Fejl, f. Eks. denne: „Han er vel gammel og skrøbelig og kan slet intet Arbejde, men Konen er ung og rask, og de ejer noget Jord til Huset. Da han desuden stedse holder Omgang med omløbende Betlere af den værste Slags og er derfor af et eventyrligt Rygte og aldeles uværdig til Understøttelse.“

Colding skriver, at ingen af de Fattige har forlangt Arbejde af Kommissionen, men han ansaa det for rimeligt, om de Trængende

fik anvist Arbejde, idet han skriver: „Dog var det efter mine Tanker rigtigt, om der kunde indkøbes Hør og Blaar og lade de Fattige forarbejde paa Fattiggassens Regning, da denne muligvis kunde vinde ved Arbejdets Salg, og de Fattige jo lige saa vel kunde og burde arbejde for Fattiggassen, som nærer dem, som for nogen anden. Det bliver nok desuden en Nødvendighed paa en Slags Maade herefter at henvise de Fattige til Arbejde, da de ellers ved den rigeligere Forplejning, de faa af Sognet, rører hverken Haand eller Fod til Arbejde.“

Var den Trængendes Kaar daarlige, ja usle, var de heller ikke gode for den Del af Befolkningen, som skulde udrede Almissen. Begtrup beskriver 1806 Egnen mellem Nyborg og Svendborg som den Del af Fyn, der er mest forsømt. Det er nok denne daarlige Stilling for Landbruget, der har givet Colding Anledning til følgende: „Reglementet sætter Ærter iblandt Fødevarerne; men da her i Sognene intet haves af den Slags Sæd, uden hvad Beboerne selv maa købe, saa synes det at være ubilligt, at Yderne skulde købe denne Artikkel for at give den til de Fattige, naar de har en anden lige saa sund og trivelig, som de selv avler og kan yde i Stedet, nemlig Bygmel, og derfor er Reglementets Ærter forandret til mere Bygmel. Reglementet ommelder Flæsk og Smør iblandt Naturalprodukterne; men da det vilde medføre uendelige Vanskeligheder at fordele paa Beboerne saadanne Artikler in natura, især her i Sognet, hvor der gives saa mange smaa Parcellister og Selvejere¹, og det større Hartkorns Besiddere dog ikke burde alene bære denne Byrde, saa er hine Artikler reducerede til Penge og anslaaet saaledes: 1 Lp. Flæsk til 1 Rd., en halv Otting Smør til 2 Rd., som anses for fuld Portion af den Slags Fødevarer til Maadelighed for en Fattig et Aar igennem.

Reglementet taler om Klæder; men paa nærværende Tid er ingen af de Fattige saa nøgne, at vi jo kunde behjælpe dem i denne Henseende. Det er heller ikke just raadeligt at tildele dem Klæder, førend de er højlig trængende dertil, da de ellers sælger dem de have eller uddele dem til Slægtninge og Venner og derpaa lader Fattiggassen

¹ I Ellested Sogn var paa det Tidspunkt ingen Selvejere.

sørge. Bliver derimod nogen uden egen Skyld nøgen og trængende til Klæder, skal der nok blive sørget for dem. Paa nærværende Tid trænger ingen til Læge eller Lægemedler, hvorfor denne Rubrik ogsaa findes tom.“

Det er nøje bedømt, hvad hver enkelt Skatteyder kunde svare til, saa adskillige har faaet en eller anden Vedtegning, f. Eks.: „Er Udflytter og i maadelige Omstændigheder,“ eller: „Er foruden Gmd. tilige Møller.“

At det ikke alene er de Trængende, Colding har styret med fast Haand, men ogsaa dem, der indtog en lidt mere betroet Plads, vil ses af følgende Notits for 27. Juli 1808: „Endelig forestillede Præsten, at uagtet denne Kommissions-Samling efter Reglementets Bydende var betimelig bleven publiceret fra Prædikestolen, saa var dog ikke destomindre Sognekommisærerne Bernt Espensen af Ravndrup og Hans Jørgensen af Sandager rent udeblevne, uden enten at sende nogen i deres Sted eller anmelde lovligt Forfald, hvorfor de burde betale hver 16 Sk. til Fattiggassen, og i Fald de vægrede sig ved at betale godvilligt denne Mulkt, vilde deres uforsvarlige Skødesløshed og Forsømmelse blive at anmelde for Amtsdirektionen, hvori de tilstedeværende Sognekommisærere med Præsten var enige.“

Skolevæsenet² var den Del af Administrationen, der havde Colding's stærkeste Interesse. Han maatte her kæmpe imod megen Uvillie fra Beboernes Side, og som den nidkære Mand, han var, idømte han disse ikke helt smaa Bøder set med Datidens Øjne. Den 10. Februar 1809 læses: „I Henseende til Forsømmelser efter indleverede Lister for Gislev og Ellested Distrikt, fandt Kommissionen, at det dels i Henseende til Forsømmelsernes Ubetydelighed, dels i Betragtning af de ufremkommelige Veje og Stier og det ustadige Vejrlig, som har haft (d. e. fundet) Sted i de to sidste Maaneder, var billigt, at Mulkten for bemeldte Maaneder blev de paagældende eftergivet. Dog undtages herfra Gmd. S. J. af Gislev, der har en fattig Dreng i sin Tjene-

² Om Colding's Interesse for Skolevæsenet kan læses i „Kirkehistoriske Samlinger“, 4. R., 4. B., S. 355, „To Præster i Gislev-Ellested“, af afdøde Provst John Hansen.

ste, for hvis Udeblivelse fra Skolen undtagen een i Nvb. Maaned han allerede har været mulkteret. Da S. J. bor tæt ved Skolen, er en formuende Mand, der ikke børde tage et fattigt Barn alene for at have Slid af det som af Kreaturet, (og) da han desuden mødt i denne Kommissions-Samling trodsigen har erklæret, at han ikke vilde lade Drengen søge Skolen, saa er det indlysende, at denne Skoleforsømmelse vokser i Henseende til Brøde, saa meget mere som den hidrører blot af Gerrighed og trodsig Modvillighed. Kommissionen eragtede altsaa, at S. J. som Drengens Husbond og alene Aarsag i hans aldeles Udeblivelse fra Skolen bliver at anse med en fordoblet Mulkt for 2 Dage af Dcb. og 14 Dage af Januar. Denne Mulkt, der er 4 Sk. hver Dag, beløber sig for 16 Dage til 4 Mark, blev Skole-Forstanderen St. Christensen paalagt at inddrive, og i Mangel af mindelig Betaaling bliver den at inddrive ved Sognefogeden.“

Den „indbyrdes Undervisning“ var Colding meget imod; men herom kan ogsaa henvises til forannævnte Artikel af Provst John Hansen.

Da Skolekommissionen kort før Nytaar 1823 fra Skoledirektionen modtog det højkongelige danske Kancellis Approbation paa Skolevæsenets Ordning i Gislev og Ellested Sogne efter Forordningen af 29. Juli 1814, indeholdt Planen bl. a., „at det Indkommende af Sølt Distrikt (nogle faa Naturalier undtagen, som tillægges den Lærer, der underviser dette Distrikts Børn) skal oplægges til en Fond og gøres frugtbringende for dette Distrikts Skolevæsen.“

Om denne Anvendelse skriver Colding: „Kommissionen giver sig den underdanige Frihed at bemærke, at dersom Offeret og Accidenser af dette Distrikt skal taale saadan Anvendelse, da vil disse Indtægter af dette Distrikt ganske vist rent forvinde og blive til slet intet; thi det er Bondens Tænkemaade, at han nærer altid Mistro til deslige Bestemmelser og giver intet, naar han ej ved, hvo der faar det, og til hvem han giver. Det, der undtages fra angivne Bestemmelser som Tillæg til den Lærer, der underviser Distriktets Børn, forekommer ogsaa Kommissionen at være for lidet til Vederlag for den

Tilvækst i hans Arbejde og Møje. Ligesaa vil Byrderne af det nye indrettede Skolevæsen derved blive mere trykkende for Sognet. Kommissionen vover derfor at foreslaa, om ikke det Indkommende af Sølt, især hvad Offer og Accidenser anbelanger, maa beholdes til de to Distrikter, som nu ere, indtil hint bliver oprettet til et eget og selvstændigt Skoledistrikt.“

Uden at komme nærmere ind paa dette Skolespørgsmaal skal her anføres en Fuldmagt som Hr. Colding udsteder til sin Kapellan Hr. Lehn, da der den 22. Maj 1841 afholdes en Afstemning paa Gislev Kro, om der skal opføres en Skole i Sølt. „Da jeg ikke kan give personligt Møde ved den Kommission, som holdes i Dag i Gislev Kro i Skolevæsenets Anliggende, saa meddeler jeg herved Fuldmagt til Dem Hr. Lehn, at møde i mit Sted for paa mine Vegne at varetage, hvad der maatte vedkomme og paaligge mig som Medlem af Skolekommissionen. De ville derfor behage at tage virksom Del i Forhandlingerne ved dette Kommissionsmøde, gøre Vedkommende opmærksom paa Sagen, de opfordres til at give Erklæring paa, give dem Tid til Overlæg og Betænkning, at de ikke bagefter skal sige, at de ikke vidste, hvortil de var sammenkaldte, eller at Kommissionen havde taget dem i Halen og fanget dem ved spidsfindige Spørgsmaal for at faa dem til, hvad den vilde have med Hensyn til andet end til Skolevæsenets og Kommunens Interesse. De ville sige dem den rette Besked om den 1823 projekterede Skole m. v. De ville saaledes for Deres Del ikke lade mangle til at gøre Forhandlingen ordentlig og forebygge, at den ikke bliver kun en tumultuarisk Samling, som ingen Nytte bringer uden for Kromanden.“

Colding var stadig paa Vagt over for det, der kunde virke nedbrydende paa Sognenes Beboere, ikke mindst Ungdommen; her maa bemærkes hans offentlige Advarsel, som han udgav 1827, imod Kortspil.³

Da han blev Medlem af Sogneforstanderskabet, fortsatte han ogsaa her sin Kamp imod, hvad han ansaa for urigtigt, f. Eks. forbød han

³ Gengivet af John Hansen i „Kirkehistoriske Samlinger“, 4. R., 3. B., S. 631.

Almisseuddelingen i Skolerne, hvorfor den en enkelt Gang blev henlagt til Vaabenhuset. Kammerraad Lindegaard, der var Formand for Sogneforstanderskabet, var ogsaa Kirkeejer.

I 1842 forelaa et Andragende fra en Husmand paa Lindeskov Mark om Anbefaling til at holde Kro for Rejsende. Flertallet af Sogneforstanderskabet mente ikke, at der var noget til Hinder for den omtalte Anbefaling, derimod mente Colding, at der var tilstrækkelig med Kroer, og at det var mere til Skade end Gavn, om der gaves den forønskede Bevilling.

Den 17. Marts 1812 modtog Colding tvende trykte Eksemplarer af „Det fynske patriotiske Selskab“s Lister paa udsatte Præmier for 1811 og 1812, hvorom Biskop Plum bl. a. skriver: „Almuesmanden behøver Vejledning til at forstaa Præmielisterne og Opmuntring til at nytte dem. Denne Vejledning og Opmuntring maa, som al Underretning, der skal finde Indgang, meddeles ham ofte og idelig — ikke paa Prædikestolen; thi fra denne bør Religionens højere Undervisning alene høres, men i offentlige og huslige Sammenkomster.“ Colding lod Præmielisterne oplæse for Bønderne, efter at de af Oldermænden var tilsagt at samle sig distrikt- eller rodevis.

Anvisninger til Dyrkning af Hamp og olieholdige Planter bekendtgjorde Colding ved at lade dem cirkulere i Sognene „... blandt dem, der forstaa at læse dem“.

Det er kun naturligt, at den Retsindighed, Colding lagde for Dagen i hele den mangesidede Virksomhed, der i de Tider var paalagt en Sognepræst, medførte stor Ærbødighed fra Sognebeboernes Side. Colding var sandelig ogsaa Mand for at hævde sig, saa det den Gang dybe Skel mellem Præst og Sognebørn nok skulde blive bevaret.

Da en Mand i Sognet engang havde udtalt sig lidt spøgefuldt over for Colding, svarede denne: „Spøg med dine jævnliges og ikke med mig.“

Hermed stemmer ogsaa, hvad en Slægtning af Colding har meddelt mig, at han af Familien blev omtalt med stor Sympati — og ikke mindre Respekt.

Selvfølgelig kunde Colding mere end sit Fadervor; en Dag, han kørte imod Nyborg, gav han sig til at le halvhøjt, og da Karlen vendte sig om, sagde Colding: „Aa, det var Maren, der faldt hjemme i Køkkenet med Pandekagerne.“

1839 blev Colding udnævnt til Konsistorialraad, og han døde den 5. April 1844. Sagnet fortæller, at han kaldtes „Kongen i Gislev“, og endnu ved gamle Folk fra deres Forældre, hvorledes han mødte den, der kom ind til ham, med et noget barskt: „Hvad vil du?“

Colding var Præst i en Tid, da det var det nyttige, der sad forrest, og det er da værd at lægge Mærke til, at det for Colding dog var det kulturelle og moralske, der var det vigtigste, det økonomiske med forbedret Agerbrug o. lign. tog han sig vist ikke meget af, i hvert Fald er han ikke nævnt blandt dem, der har givet Oplysninger om sit Sogn, hverken til Begtrup i 1806 eller til Dalgas 1837.

Coldings Grav blev af Beboerne her sat i Stand for et Par Aar siden, og dette maa tages som Bevis for, at disse føler, at den gamle Præst har betydet meget for Sognet.

* * *

Som Kilder til foranstaaende er benyttet: Fattig- og Skolekommissionernes Protokoller samt Sogneforstanderskabets Forhandlingsprotokol.

Coldings Kopibog 1811—1817 i Præstens Arkiv.

Provst John Hansen: „To Præster i Gislev-Ellested“, i Kirkehistoriske Samlinger, 4. R., 4. B., S. 355 ff.

Provst John Hansen: „En Præsts Advarsel mod Kortspil“, i Kirkehistoriske Samlinger, 4. R., 3. B., S. 631 ff.

Pastor Johs. Clausen, Krogsbølle: „Præsten, der kunde mere end sit Fadervor“, i Fynsk Hjemstavn I, 1928, S. 140 f.

Colding-Slægtens Stamtavle ved J. Wolf, Sognepræst til Visby-Heltborg, samt en enkelt mundtlig Meddelelse her fra Sognet.